

7. Ротар Д. А. Основні проблеми розвитку іпотечного кредитування в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Д. А. Ротар. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2011/Economics/3_7969.

8. Стандарти надання, рефінансування та обслуговування іпотечних житлових кредитів [Електронний ресурс] рішення Наглядової ради Державної іпотечної установи від 11 вересня 2008 р. № 31. – Режим доступу : <http://ipoteka.gov.ua/sites/default/files/standarts020212.pdf>.

9. У співпраці з ДГУ зацікавлені не тільки крупні банківські установи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=2459595.

УДК 351.82:338.431

Майстро С. В., д.держ.упр., проф., НУЦЗУ

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Виокремлено проблемні аспекти та протиріччя існуючого механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору в Україні. Запропоновано напрямки його удосконалення на екологічних засадах.

Ключові слова: державне регулювання, екологія, розвиток аграрного сектору, кластери, органічне землеробство.

Постановка проблеми. Перед світовою спільнотою в сучасних умовах гостро постала проблема охорони довкілля, яка пов'язана з прискоренням НТП та посиленням антропогенного впливу на екологічний стан навколишнього середовища. Для Української держави в сучасних умовах реалізація права людини на сприятливе для її здоров'я й добробуту навколишнє природне середовище, раціональне використання природних ресурсів та охорона довкілля також є невід'ємною складовою подальшого суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість науковців переймалася дослідженням питань визначення екологічних засад державного регулювання розвитку аграрного сектору. Дослідженням у цій сфері присвячено значну кількість наукових робіт таких учених як О. Бородіна, В. Власов, О. Могильний, О. Мордвінов та ін. На їхню думку, головною метою державного регулювання розвитку аграрного сектору є забезпечення більш повного використання їхнього ресурсного потенціалу шляхом оптимального сполучення інтересів держави, регіону (території) і населення (громади), а реалізація стабілізаційних заходів вимагає запровадження ефективних механізмів регулювання та стимулювання розвитку аграрного сектору як на державному, так і на місцевому рівнях [1; 2; 6; 7]. Однак чимало

питань стосовно екологічних засад державного регулювання розвитку аграрного сектору в сучасних умовах залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямків державного регулювання розвитку аграрного сектору на екологічних засадах.

Виклад основного матеріалу. Унаслідок безпрецедентних масштабів впливу людини на довкілля, використання у процесі виробництва всіх елементів біосфери (повітря, води, рослинного і тваринного світу) озоновий шар планети знищується, забруднюються земельні та водні ресурси через надмірне застосування засобів захисту рослин і мінеральних добрив та інших шкідливих речовин. Тому сьогодні формування сучасної державної політики як на національному, так і глобальному рівнях вимагає негайного запровадження нових принципів і підходів та дієвих заходів, спрямованих на інтеграцію екологічної складової в усі сфери людської діяльності (в т.ч. у сферу сільського розвитку), що забезпечить збереження, дбайливе використання й відтворення природних ресурсів.

Глобалізація світової економіки сприяла появі нового терміну "стабільне сільське господарство" (ФАО, 1991): управління і збереження природних ресурсів, орієнтація технологічних та організаційних змін таким чином, щоб забезпечити досягнення і задовольнити потреби людини, які постійно зростають, для сучасних і майбутніх поколінь. А наприкінці ХХ ст. трьома міжнародними установами (IUCN – Всесвітній союз охорони довкілля, UNEP – Програма ООН із довкілля та WWF – Всесвітній фонд дикої природи) була розроблена стратегія глобального стабільного розвитку сільського господарства з урахуванням взаємозв'язків потреб людини, впливу на природу і збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь (IUCN, UNEP, WWF; 1991) за стабільного розвитку і рівня життя [2].

Тому не випадково останнім часом наголошується на необхідності ощадливого ставлення до природного середовища. Так, у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН з довкілля та розвитку, на якій було узгоджено концепцію сталого розвитку і прийнято програму дій "Порядок денний на ХХІ століття". На конференції в Нью-Йорку в 1997 р. було підбито проміжні підсумки її реалізації. Результатом роботи цих форумів став системний та багатофункціональний підхід до функціонування аграрної сфери, акцентування уваги на ощадливому ставленні до природного середовища [5].

Світове співтовариство стоїть перед дилемою: з одного боку, подальша інтенсифікація аграрного виробництва (з усіма відомими негативними екологічними наслідками) з метою істотного збільшення виробництва продуктів харчування та зняття світової продовольчої проблеми, з іншого – загострення протиріч між економікою й екологією, проблеми нерационального використання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища.

Особлива увага до проблем екологізації агроландшафтів зумовлена тим, що сільські території є місцем проживання значної частини українців, резерватами екологічно чистішого, ніж у містах, природного середовища та

збереження біологічного різноманіття для всього суспільства. Крім того, прагматичне значення екологічного спрямування національної аграрної політики полягає в тому, що саме екологічні заходи і програми, які реалізуються сільськогосподарськими виробниками, дозволено без обмежень підтримувати державою в рамках "зеленої скриньки" СОТ, що, зрештою, сприятиме формуванню позитивного агроекологічного іміджу України, підвищенню конкурентоспроможності та прибутковості аграрного виробництва, завдяки активізації самовідновлювальних функцій агроекосистем.

Стратегічним напрямом державного регулювання розвитку аграрного сектору в Україні в сучасних умовах має стати перехід аграрного виробництва на екологічно безпечні біотехнології, що мають передбачати організацію раціонального землекористування – органічного екологічно чистого землеробства, для ведення якого в країні є всі передумови. Для розвитку екологічно безпечних біотехнологій та одержання на їх основі екологічно чистих продуктів в Україні є всі умови, у т.ч. за рахунок організації раціонального землекористування – органічного екологічно чистого землеробства. Однак, поки що в Україні органічне сільське господарство перебуває на стадії становлення, хоча і має потужний потенціал, який потрібно реалізувати в контексті екологічного оздоровлення довкілля.

Органічне землеробство – це екологічно, соціально та економічно доцільне стале виробництво якісної сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, яке базується на максимальному використанні біологічних факторів підвищення родючості ґрунтів та агротехнологічних засобах захисту рослин із повною відмовою від хімічних і синтетичних засобів захисту рослин, стимуляторів росту та мінеральних добрив, ГМО, антибіотиків, інших хімічних препаратів у тваринництві [3].

Слід зазначити, що відсутність державної підтримки – найбільша перешкода розвитку органічного землеробства в Україні. Так, у Швейцарії, де щорічне виробництво органічної продукції досягло € 92 на душу населення, державні субсидії на неї сягають 10 % бюджетних коштів, передбачених на сільське господарство. При цьому основна мета такої державної політики в цій галузі, яка розвивається в Швейцарії здебільшого в гірській місцевості, полягає в підтримці не лише виробничої, а й соціальної сфери найвіддаленіших сіл і збереження неповторних швейцарських пейзажів, які приваблюють сюди велику кількість відпочивальників [4].

Тобто в розвинутих країнах підтримка органічного землеробства є однією зі складових соціально-економічного розвитку сільських територій, і цей досвід доцільно застосувати в Україні, в т.ч. на основі створення кластерів.

Перспективним напрямом державного регулювання розвитку аграрного сектору в Україні є запровадження "органіко-екологічних" кластерів. Тим більше, що така державна підтримка підпадає під заходи "зеленої скриньки" (реалізація екологічних програм), розмір якої за правилами СОТ не обмежується. Тому на основі господарств, які займаються органічним землеробст-

вом (ядро кластера), доцільно створювати "органіко-екологічні" кластери як комплексний механізм піднесення аграрного виробництва на екологічній основі, інтенсивного соціально-економічного розвитку сільських територій.

Створення та розвиток "органіко-екологічних" кластерів в Україні має підтримуватись та стимулюватись державою, а їх фінансування доцільно здійснювати на змішаній основі, а саме: власні кошти учасників кластеру; кошти вітчизняних та закордонних інвесторів; кредити міжнародних установ та організацій; державна фінансова підтримка; кошти місцевих бюджетів; пільгові кредити за рахунок частини коштів, передбачених у Держбюджеті України на відповідний рік на реалізацію інвестиційних проектів в аграрному секторі. Подальший розвиток аграрного сектору на основі "органіко-екологічних" кластерів в Україні потребує чітко визначеної урядової політики та ефективного державного регулювання на основі створення національної органічної сертифікаційної системи, підготовки та прийняття державної програми розвитку органічного агровиробництва – як основи екологічного оздоровлення навколишнього середовища та розвитку сільських територій.

Слід зазначити, що майже вся вироблена в Україні органічна продукція (більше 95 %) експортується. Внутрішній ринок готових органічних продуктів складає менше 0,5 % загального обороту продуктів харчування" в країні й оцінювався в 2011 р. лише в € 5,1 млн [8].

Тому потрібно на державному рівні стимулювати внутрішнє споживання органічних продуктів, адже попит на них у країні значно перевищує пропозицію. Дієвим інструментом вирішення цієї проблеми має стати якнайшвидше ухвалення Закону "Про органічне виробництво".

Отже, розвиток сільськогосподарського виробництва у напрямі органічного землеробства – актуальна світова тенденція та необхідна умова конкурентоспроможності українського агропродовольчого сектора економіки на світових ринках не тільки на короткострокову, але й на довгострокову перспективу, а також важлива передумова інтенсивного економічного розвитку аграрного сектору на екологічній основі. Однак для цього потрібно вирішити проблему "сусідства" органічних продуктів та продуктів, які містять ГМО. Адже світовий досвід показав, що надії на "мирне співіснування" на одній території традиційних і ГМ-культур не виправдалися. Генетичне "забруднення" відбувається досить активно.

Для того, щоб система контролю і регулювання запрацювала, необхідне ухвалення підзаконних актів, розробка системи моніторингу, порядку відповідальності, ліцензування ввезення до України продуктів харчування та сільськогосподарської продукції, що містять трансгени. Крім того, потрібно прийняти Закон України "Про органічне виробництво", який повинен заповнити прогалини в законодавчій базі з цього питання і сприяти активному розвитку органічного землеробства. Також доцільно запровадити такий механізм державного регулювання, який активно використовують різні країни: оголошення органами місцевого самоврядування зон, вільних від ГМО. Рі-

шення про створення таких зон в багатьох країнах світу ухвалюють, як правило, органи місцевого самоврядування – регіональні, муніципальні. І це, як показала практика, часто ефективніше в контексті захисту населення від ризиків, які несуть ГМО, ніж очікувати позитивних рішень на загальнодержавному рівні. Наприклад, Польща входить до п'ятірки країн, повністю вільних від ГМО, разом з Австрією, Швейцарією, Грецією і Венесуелою. Також такі зони вже існують в Румунії, Болгарії, Угорщині, Словенії, Литві. В Росії теж ведеться активна робота зі створення таких зон [9].

Отже, підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектору на екологічних засадах і ролі місцевих органів виконавчої влади має відбуватися шляхом перерозподілу на користь місцевих органів влади повноважень і коштів, необхідних для реалізації проектів комплексного екологічно-безпечного аграрного розвитку в контексті реалізації державної екологічної політики України та сталого розвитку сільських територій.

Створення й розвиток "органіко-екологічних" кластерів проходитиме в контексті концептуальних положень стратегії створення більш "чистих" виробництв, проголошеної UNIDO (Організації з індустріального розвитку при ООН), що значно підвищить політичну вагу України в світі. Посилення уваги до взаємодії між сільським господарством, збереженням природних ресурсів, охороною навколишнього середовища та аграрним розвитком має стати важливою складовою стратегії реалізації державної екологічної політики України та сталого розвитку аграрного сектору.

Як відомо, у світі нині найпоширенішими є три концепції аграрного розвитку. Одна з них – "конкурентоспроможна галузь", згідно з якою АПК має розвиватися на таких же засадах, що й інші сектори економіки: без жодних пільг і сприяння розвитку. Друга – "глобалізоване сільське господарство", тобто якщо в країні є сприятливі умови для вирощування пшениці, кукурудзи чи ріпаку, то вона має спеціалізуватися на їх виробництві, прагнучи високих врожаїв шляхом максимальної інтенсифікації. Третя – "багатофункціональний розвиток", згідно з якою аграрне виробництво має ставити перед собою завдання не лише виробляти якомога більше зерна, молока, м'яса, овочів та фруктів, а й розвивати соціальну сферу, культуру сільських територій. Цей, останній, варіант аграрного розвитку (який, до речі, рекомендований резолюцією ООН) обрали розвинені країни світу [10]. Ми також виступаємо за багатофункціональний аграрний розвиток в Україні. Безперспективність інших, принаймні в Україні, очевидна: на територіях, де зараз господарюють латифундії, збільшується безробіття, занепадає соціальна сфера, зменшується народжуваність і зростає смертність населення, знижується активність місцевих громад, поглиблюються екологічні проблеми.

Виходячи з цього, стратегії необхідно надати комплексного характеру, забезпечивши пріоритети екологізації, тим більше, що конкурентоспроможність аграрної галузі безпосередньо залежить від повноцінного життєвого

середовища у сільській місцевості, забезпечення еколого-ощадливого використання природних ресурсів [6].

Сьогодні світове співтовариство стоїть перед складною дилемою: з одного боку, подальша інтенсифікація аграрного виробництва (з усіма відомими екологічними наслідками) з метою істотного збільшення виробництва продуктів харчування й вирішення світової продовольчої проблеми; з іншого – загострення протиріч між економікою й екологією, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища. Тобто, аграрний розвиток являє собою діалектичний процес, де має місце протиріччя між досягненням максимальної продуктивності, з одного боку, і збереженням екологічної рівноваги – з іншого [1]. Вирішення екологічних проблем знаходиться у площині необхідності трансформації системи ведення аграрного виробництва на основі інтенсифікації в систему забезпечення екологобезпечного сталого розвитку, оскільки людина вже перейшла допустимі екологічні межі впливу на довкілля. Тому необхідно визнати на глобальному рівні необхідність відходу від усебічної капіталізації та інтенсифікації аграрного виробництва на користь сталого його розвитку з посиленням екологобезпечної складової. Посилення уваги до взаємодії між сільським господарством, збереженням природних ресурсів, охороною довкілля та сільським розвитком повинно стати основною складовою державного регулювання розвитку аграрного сектору України в сучасних умовах.

Отже, державне регулювання розвитку аграрного сектору в Україні має охоплювати не тільки соціально-економічний, а й природно-екологічний аспект, спрямований на створення та збереження повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь українців на основі раціонального використання всіх видів ресурсів, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інформаційної інфраструктури (шляхом створення "органіко-екологічних" кластерів), охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування.

Висновки. Одним із головних напрямів сучасної державної політики в Україні має стати створення умов для сталого розвитку аграрного сектору через забезпечення комплексного багатофункціонального сільського розвитку, який базується на тому вихідному принципі, що його слід розглядати не тільки з позиції забезпечення населення продовольством і промисловості сировиною, а й з огляду на соціальні й екологічні аспекти, та вирішення найважливіших суспільних завдань, таких як: забезпечення продовольчої безпеки країни; збереження природного ландшафту й традиційного сільського способу життя; охорона навколишнього середовища і підтримка екологічної рівноваги; підтримка національної культури і культурних цінностей, що буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія / [кол. авт.] ; за ред. О. М. Бородіної. – Ужгород : ІВА, 2006. – 496 с.
2. Власов В. І. Глобальна продовольча проблема : монографія / В. І. Власов. Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАН України ; Ін-т аграр. екон. УААН. – К., 2001. – 506 с.
3. Іщенко Г. Земля не терпить байдужості / Г. Іщенко // Уряд. кур'єр. – 2007. – С. 10. – № 206. – (6 листоп.).
4. Литвиненко Н. Невиїзний натурпродукт / Н. Литвиненко // Сільські вісті. – 2007. – № 48. – С. 2.
5. Міжнародний агробізнес : [навч. посіб.] / І. Ю. Сіваченко, В. Ф. Семенов, Д. В. Побережний [та ін.] ; за заг. ред. І. Ю. Сіваченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 208 с.
6. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
7. Мордвінов О. Г. Екологічні проблеми сільськогосподарського виробництва України в умовах ринкової трансформації / О. Г. Мордвінов // Вісник Української академії державного управління при Президентіві України. – 2001. – № 1. – С. 141–153.
8. Московчук Э. В. Себе – дороже [Електронний ресурс] / Э.В. Московчук – Режим доступу : http://www.business.ua/articles/pro_dvizenie/Sebe_dorozhe-32304.
9. Транснациональные компании-лоббисты ГМО могут разорить украинских фермеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bagnet.org/news/fine-life/zdorov/2010-09-22/68741>.
10. Федоренко О. Під лежачий камінь вода не тече... [Електронний ресурс] / О. Федоренко // Сільські вісті. – Режим доступу : <http://www.silskivisti.kiev.ua/18641/index.php?n=9111>.